

Una dona amb prou força i determinació
per muntar un imperi del cava

JOAQUIM
MOLINA

TAST
D'ESTRELLES

Columna

JOAQUIM MOLINA
TAST D'ESTRELLES

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: SETEMBRE DEL 2019
© JOAQUIM MOLINA, 2019
AUTOR REPRESENTAT PER IMC AGÈNCIA LITERÀRIA
© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U., 2019
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2557-5
DIPÒSIT LEGAL: B. 15.077-2019
COMPOSICIÓ: GRUP62

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El paper utilitzat per imprimir aquest llibre està qualificat com a **ecològic**
i prové de boscos gestionats de manera **sostenible**.

Sant Sadurní d'Anoia, setembre de 1934

El va trobar un dels temporers mentre collia raïm. La visió no el va fer aturar-se de cop i va continuar, una mica d'esma, amb la seva feina, tediosa i mecànica i, a la vegada, delicada: retallar els brots per la base amb la navalla sense masegar la tija i deixar-los al cove amb delicadesa, sense engrapar-los, sinó com qui acarona el pit de la nòvia. «Com si fossin les mamelles de la nòvia», així ho havia dit el capatàs. Les noies havien rigut. S'havien tocat el pit furtivament les unes a les altres per fer mofa. «Bé, vosaltres, com si fos el vostre nadó». Tothom està de bon humor a primera hora del matí. Un se sent amb forces per començar a treballar tot i la foscor, quan el sol és tan sols una intuïció a l'horitzó. Però hi ha feina garantida durant un mes, a vegades dos, i més ben pagada que a casa, als poblets d'Aragó d'on provenen els jornalers. El senyor Raventós els té en alta estima, els aragonesos, són treballadors i seriosos i no busquen raons. Són virtuts importants en aquests temps de canvis, perquè tothom està una mica esvalotat últimament amb la República. Ja fa anys que els van a buscar. Abans amb carro i

amb tren, fa poc amb cotxes de línia. Molts dels joves que riuen la frase del capatàs i l'ocurrència de les companyes són fills de temporers que ja treballaven per al senyor Raventós, el pare, mort feia dos anys. Però al final de la jornada, tot i la pausa per dinar, el cansament els guanya a tots. Ja no se senten les jotes que animen la labor, tan sols el frec suau de respiracions fatigades i de centenars de mans movent-se entre les fulles dels ceps. La cadència rítmica de la feina ha cedit a les interrupcions, a les mans als ronyons per estirar el cos esgotat i a les mirades al cel i al paisatge d'aquesta terra coneguda de cada any i estranya a la vegada, fèrtil com no ho són les estepes d'on provenen, de les terres arguellades que no donen prou per viure-hi tot l'any. Es miren els pobles grossos i rics com Vilafranca del Penedès, a la llunyania, com Sant Sadurní d'Anoia, les masies que puntegen el paisatge, el mosaic de vinyes que solca la planura. La carretera de Barcelona és la remor dels cotxes i camions, lluentons mòbils a l'horitzó que arrenca el sol amable de la tarda. En la monotonia de la feina és fàcil divagar, imaginar altres vides, un futur a Barcelona, com el del cosí o el germà o l'amic que ja hi són i els hi va bé. Per això, quan el va veure, amb les ales desplegadas, clavat a la rabassa, encara estava emboirat en els seus pensaments i va deixar el brot al cove curull ja, delicadament, tal com havia dit el capatàs. Aleshores s'hi va acostar. Era una guatlla, una *codorniu* grotescament estesa, com un petit santcrist. Algú l'havia travessada amb un clau de grans dimensions i portava una nota. La brisa feia tremolar el paper, tacat amb ditades de sang. No sabia llegir gaire bé, però havia anat a escola. Pràcticament ho va fer en veu alta, entorpit en cada síl·laba: «*Como esta acabarás tú, Codorniz*».

Barcelona, 10 d'octubre de 1982

En Josep Maria esperava sol assegut al fons del llarguíssim passadís desolat de la planta a la qual li havien dit que pugés, encara paint la notícia que una veu desconeguda li havia donat per telèfon feia una hora encara no: la mare havia patit un infart i cremades de tercer grau. L'infart no era el primer que tenia, però la informació de la cremada el va desconcertar: cremades i de tercer grau? No va reaccionar quan l'hi van dir per telèfon. Després, mentre conduïa cap a l'hospital, va recordar altres històries o notícies a la televisió i a la premsa: de tercer grau, les més greus. Tenia la mà cremada, li havia dit la veu femenina en nom de la clínica privada de la part alta de Barcelona on l'havien ingressat. S'havien passat hores intentant contactar amb la família. Ell era fora de l'oficina, en una fira de vins, els fills eren a la universitat, i la dona, la Cèlia, qui sap on.

Va rebregar a la butxaca el paper on estava escrit el número de telèfon, un que ja se sabia de memòria, però que, tot i així, seguia guardant com qui conserva un document, un val o un comprovant que confirma l'existèn-

cia d'allò que no es vol perdre. Feia dies que rumiava què calia fer: si trucar-hi o deixar-ho córrer. El dilema era com una ombra, una presència sempre sotjant en el rerefons dels seus quefers, i quan per qualsevol causa se li feia conscient li obria un petit forat de nervis a l'estómac. Ara, assegut i sol en l'espai asèptic de l'hospital, les seves cabòries, comparades amb la tragèdia familiar inesperada, el feien sentir menyspreable. El passadís llarguíssim i les parets molt blanques convidaven al buit, a no pensar, a l'acceptació de les coses tal com són. Una de les portes es va obrir. En Josep Maria es va aixecar.

—La seva mare no ho ha pogut superar —va dir el doctor, sense preàmbuls—. Ho sento molt.

En Josep Maria es va trobar amb la mà que li oferia el metge i va tardar un moment a encaixar-la.

—El seu cor no ho ha resistit.

—I la cremada? —va preguntar.

—Segons els infermers que l'han portada, era a la vora del foc quan va patir l'infart. Una de les mans era a prop de les brases.

En Josep Maria va quedar en silenci. El va assaltar la imatge del cos cremant-se. Havia patit? Potser havia caigut i el dolor de la cremada havia desfermat l'atac de cor?

El doctor va endevinar el seu neguit.

—No s'amoïni. L'infart ha estat massiu. La cremada es va produir *post mortem*. No va sentir res. Quan ens l'han duta, ja era tard. Nosaltres tan sols hem pogut certificar-ne la defunció. Ho sento.

—Qui ha avisat?

—Una dona, crec.

Devia ser la Roser, la fidel Roser. Havia estat la miyona de la casa feia temps, quan ells eren petits, però sempre havia continuat en contacte amb la mare. Darre-

rament, amb més freqüència. Després del primer infart havia calgut posar-li algú que la cuidés. La Roser s'havia convertit en la majordoma i s'havia tornat a instal·lar a la casa, on passava alguns dies a la setmana. Dues dones soles que es feien companyia.

—Puc passar a veure-la?

El metge va assentir.

La mare, la Francisca Ricou, presentava la distingible lassitud de la mort. La mà esquerra estava embenada, sense cap intenció curativa, tan sols per ocultar les nafres. De vegades, quan era viva encara, l'havia observat, mentre ella dormia al sofà amb el televisor encès, sorprès de trobar-la tan envellida, amb la mandíbula desencaixada i la pell apergaminada arrapada als ossos, i li havia vist en els trets l'anticipació del cadàver que algun dia seria. Potser era de rigor dedicar-li algun pensament, parlar amb el seu esperit, amb el que quedava de la seva presència encara surant a l'aire tancat d'hospital, i acomiadar-se'n, però no se li va acudir res. Es va quedar palplantat a l'habitació individual. Les llums del vespre que es filtraven a través de les cortines convidaven a sortir i passejar, a viure.

«M'agradaria acomiadar-me de vós, mare, però no sé què dir-vos».

Li venia al cap parlar de la collita, de la verema en curs i de l'excel·lent xarel·lo, que faria un most prometedor. Les seves converses havien estat gairebé sempre limitades al negoci, al qual tantes hores i il·lusions ella havia dedicat. En els últims temps, però, des de la primera crisi coronària, la mare s'havia tornat més confident, com si li hagués caigut una pell dura o un posat de dona enèrgica i mostrés una naturalesa més vulnerable i humana. Havien parlat de sentiments.

—Ai, fill —li havia dit ella, mentre caminaven entre

les vinyes, tocant els troncs i les fulles, perfumant els dits amb els brots de raïm que premien i tastaven per buscar els matisos de dolçor i acidesa, com ella li havia ensenyat que s'havia de fer: primer tocar i oloar i després mossegar. I respirava fondo, com si volgués empassar-se tot l'aire i en fos incapaç.

Li havia dit «fill», i això a ell el va desconcertar i colpir a la vegada, perquè no era la seva manera habitual d'anomenar-lo. En Josep Maria havia atribuït el sentimentalisme a l'infart recent, el primer, però aquelles alenades eren el reflex d'alguna cosa més que un cor cansat. Venia de més endins, tot aquell neguit.

—Què us preocupa, mare? —Sempre els havia parlat de vós, als pares. Era un tractament molt rural. Potser era la vida al camp i les litúrgies antigues de la feina, els estris de conreu o el paisatge de sempre que imposaven el tractament de forma natural, com s'havia fet sempre en una societat patriarcal i tradicional. Amb els fills d'en Josep Maria, nens de la dècada dels seixanta, tot havia estat molt diferent.

Ella feia que no amb el cap.

—Penso en el futur, en vosaltres. Vull deixar-ho tot clar perquè res us perjudiqui.

—No us entenc.

El negoci anava bé. No hi havia disputes amb la Mariona, la germana petita d'en Josep Maria, ni amb els nets, respecte a l'herència o la gestió de la finca. Aleshores, la mare havia parlat de forma enigmàtica, parada al mig del camí, mirant més enllà de la rabassa recargolada per damunt de la qual passava la mà igualment endurida.

—No és això, fill. No vull que el passat us passi comptes.

«Què volia dir?».

En Josep Maria va pensar en operacions financeres de les quals no tenia notícia. Un desfalc? Una estafa bancària? No eren infreqüents en el món dels negocis, en els usos celtibèrics. Però era difícil ocultar-li qualsevol irregularitat si estava al capdavant dels comptes, com era el seu cas. Ho hauria sabut. El pare, mort feia anys, havia estat un home recte, prudent amb els diners. Va tornar a preguntar a la mare, concentrada ja en la finca, la seva gran passió.

—Vull que es conservi el celler vell —va contestar ella amb una espurna de vitalitat, revifant fora del núvol que l'havia capficada. El canvi de tema no el va sorprendre. Estava dispersa. En els últims temps havia envellit de cop, de cos i de ment—. I que es conservi amb totes les coses tal com estan. Com un homenatge als vells temps, per recordar d'on venim. Ho entens?

Va deixar que la mirada de la mare vagués pel paisatge i no se'n va tornar a parlar.

—Iaia.

La veu de la Sònia, la filla gran, el va desvetllar de la rememoració. Darrere d'ella entraven el fill, l'Albert, i la Cèlia, la gèlida Cèlia. Havia pensat que la mort de la mare potser milloraria les coses entre tots dos i que el condol per al fill orfe el faria mereixedor de cert afecte, si més no com a record dels bons temps. Ella va passar pel seu costat com ho sabia fer, com si caminés a deu mil quilòmetres d'ell, guardant tot l'aire entre ells. En Josep Maria va poder sentir el rebuig en cadascuna de les seves passes.

La Sònia va plorar:

—La iaia.

Els pares van consolar els fills, com si el paper d'àvia

de la Francisca hagués estat més important que el de mare, ja molt llunyà, del nen que un dia va ser en Josep Maria, i els nets fossin els veritables patidors de la pèrdua. Com a àvia, havia estat més tendra que com a mare.

—Caldrà avisar tothom —va dir en Josep Maria, ja al passadís.

Quan un es mor, deixa un munt de feina per als que es queden. La vetlla seria a la funerària de Sant Sadurní d'Anoia, i l'enterrament, al cementiri del poble que l'havia vist néixer i créixer. Quantes gestions! Les corones, la làpida, el notari i el testament. La mort de la mare arribava en el pitjor moment, en plena verema. Era un any especial, el primer en el qual veuria la llum un nou cava elaborat com sempre, amb les varietats del raïm de la terra, però a les quals se n'afegia una de forana, el chardonnay. S'havia adaptat bé de les terres franceses natal al clima del Penedès i prometia vins aromàtics i perfumats. Ara hauria de ser al peu del canó, a la feixa, i no anant al darrere de la gent per demanar un ram de flors. Era menyspreable per pensar així? La mare hi hauria estat d'acord: primer era el negoci. Potser la Cèlia tenia raó quan li havia escopit en alguna de les seves terribles discussions que era un monstre egoista. Un monstre egoista i fred que només anava a la seva.

Una infermera els va donar la roba que portava la mare quan va patir l'infart. De la butxaca de la bata en sobresortien uns fulls: una llista de la compra i una carta que semblava antiga. En Josep Maria se'ls va guardar a la jaqueta.

—Em demanen papers —va dir, mirant el rellotge—. L'assegurança de vida, carnets... Un munt de paperassa. Tot és a la finca.

—Ves-hi tu sol —va saltar la Cèlia, taxativa.

—No t'estic dient que vinguis.

—Ni els nens.

Ell va mirar cap als fills, una mica allunyats al passadís. Va abaixar el to de veu.

—Els «nens» ja tenen divuit anys.

—I què? —La Cèlia el va mirar de dalt a baix. Va parlar envalentida, sense que la preocupés si els fills els sentien discutir—. La seva àvia acaba de morir. Totes les seves coses segueixen allà. És com si fos viva. Ho passaran malament. Si no et fa res, els vull estalviar el tràngol. No tothom té la teva sang freda.

En Josep Maria va arribar de matinada a la finca de Sant Sadurní. El va rebre la Roser, la criada, en bata de dormir. La casa feia una lleugera pudor de carn cremada, però cap dels dos no va dir res. Ella va plorar i se li va abraçar. En les seves mans, tremoloses i fredes, plenes de venes blavoses, en Josep Maria va veure una dona gran, potser una mica més jove que la mare, però colrada per una vida complicada de la qual a vegades s'havia parlat a casa. La Roser, l'eterna dona soltera. La família havia crescut amb la seva presència ubiqua i discreta. Primer com a minyona i després com a veïna i amiga de la família. Era com un membre més, una tieta sense títol formal. Tots havien envellit plegats.

—La teva mare estava sola —explicava la Roser a la cuina, mentre preparava un cafè amb llet al nouvingut— en el moment de l'infart. Estava fent neteja de caixes antigues. Jo encara no havia arribat. Vaig badar a casa massa estona.

—No et facis mala sang, dona. Els metges han dit que va ser fulminant. No hi hauries pogut fer res.

La Roser li va acostar la tassa i va seure al seu costat.

—Sí, però això de la mà...

Va haver-hi un silenci. La pudor de carn cremada su-rava arreu, persistent, desesperant. Ni l'aroma del cafè la podia ocultar.

—Quan vaig entrar aquí ja era fosc —va continuar la Roser—. No hi havia cap llum encès. Me la vaig trobar estesa a terra, a la vora de la llar de foc, amb papers escampats pertot arreu.

La idea que la mare hagués mort desatesa, sense l'acompanyament i el confort que poden donar la presència d'un ésser estimat, neguitejava el fill. Les coses resulten sempre diferents de com un se les imagina. Havia pensat en un final més patriarcal, més digne d'una família de viticultors de certa anomenada, la de les caves Ricou: la moribunda al llit envoltada de fills i nets en un darrer comiat, un adeu més dolç que aquell ensorrament en la soledat i el clarobscur tenebrós del foc.

—És aquesta? —va preguntar-li en Josep Maria, assenyalant una caixa de cartró arraconada al costat de la nevera.

—L'he deixat aquí. No sabia què fer-ne —va dir la Roser.

Ell s'hi va acostar i va començar a remenar.

—N'hi havia molts per terra —va continuar ella—. Els vaig arreplegar i els vaig tornar a posar de qualsevol manera. Pobrissona...

La veu se li va esquerdar en recordar l'escena.

Hi havia albarans, comprovants de pagaments, antics prospectes de publicitat de productes del camp, descolorits ja: Nitrato de Chile, adobs de la Sociedad Anónima Cros. Talleres Moreno. Fábrica de maquinaria agrícola. Fuentes de Ebro (Zaragoza), etcètera.

Va notar als dits la pols enganxosa i antiga que es posa a les coses oblidades, la mateixa que va recobrint les am-

polles de cava, mentre madura el vi. Cadascun d'aquests papers portava un record inherent, un trosset de vida, i a en Josep Maria el situaven en una edat determinada, l'adolescència avorrida a mig camí entre l'internat de Barcelona i la casa de pagès, entre el món urbà i la vida rural, les aules severes i eclesials i la feina entre les vinyes. La joventut turmentosa. La mare mai havia acceptat la Cèlia i es va oposar amb inexplicable vehemència al matrimoni, un matrimoni que ara naufragava. Semblava una ironia: la Francisca Ricou ja no presenciaria el fracàs de la parella que tant havia buscat, gairebé amb la mateixa tenacitat que havia posat sempre en el negoci.

Va recordar els papers de la bata de la mare. Els va treure i va deixar la llista de la compra damunt del marbre, després de llegir-la per sobre. Era dolorós veure la lletra de la mare. Ella era en els seus trets i corbes, encara viva. En les paraules hi batejava la voluntat: llet, mongeta tendra, bombetes... Va sentir el vertigen de l'absència definitiva i de les coses que mai més podran tornar a ser. L'altre document era una carta, antiga pel color esgrogueït i per les arrugues ben planxades.

—Hi ha força papers a les caixes, oi? —va dir la Roser, mentre passava el pany i endreçava la cuina.

—Aquest era a la butxaca de la bata.

La carta estava escrita amb una impecable calligrafia francesa, molt semblant a la que li havien ensenyat els pares escolapis de petit. La gent d'abans, si sabia escriure, escrivia molt bé. Anava adreçada al pare i signada per un tal senyor Chacón. No hi havia data. La va llegir per sobre, sense ànim d'aprofundir gaire en el contingut, com estava fent amb tots els altres papers mal posats a la caixa, però va percebre immediatament el to d'amenaça, la promesa d'un xantatge:

Em permeto aquestes línies en nom de l'antiga amistat i relació professional que un dia ens va unir, en nom del destí que va creuar les nostres vides. Per desgràcia, la sort m'ha sigut esquiva en el decurs dels anys. Es deu recordar d'una conversa de matinada en circumstàncies tràgiques per a tots dos i del vaticini que vaig fer i vaig encertar, sortosament per a vostè, i correcte també, encara que per a desgràcia de qui li escriu la present. Comprovo amb satisfacció que el negoci en què jo, això ho admetrà, el vaig introduir i gràcies al qual també va conèixer la seva actual senyora està en plena expansió. No ho podrà negar, perquè he preguntat pel poble i es pot dir que tothom els coneix. Per aquesta raó, m'adreço a vostè per recordar-li cert cas del passat que va quedar oblidat per les autoritats davant dels fets polítics i tràgics que van sacsejar la nostra pàtria, però que jo sempre he tingut present. Seria bo que ens trobéssim per parlar del tema, dels bells temps, i que vostè, que ja està ficat en el món comercial, em digués quant val el meu silenci, quin és el preu de la meua discreció perquè tot segueixi sota la bona estrella que l'acompanya i un servidor senti que, malgrat la mala sort, hi ha una mica de veritable justícia.

Atentament,

SERVANDO CHACÓN

—Et ve al pensament un sobre de carta, mentre guardaves els papers?

La Roser va fer un gest negatiu, una mica implorant, com si la pregunta fos excessiva o impossible de contestar.

—Amb l'atabalament, no sé què dir-te, Josep Maria. Ell la va tornar a llegir.

—Saps d'on la va treure, aquesta caixa?

—De les golfes. Jo mateixa l'hi vaig baixar al matí. N'hi ha unes quantes.

En Josep Maria es va ficar la carta a la butxaca. Va dir bona nit a la Roser i es va endur la caixa al despatx, al pis de dalt, per poder inspeccionar-la amb tranquil·litat. Mentre pujava les escales va recordar que no s'havia acomiadat de la Cèlia i que no l'havia avisat que faria nit a la finca. Ara ja era tard per trucar. Desvetllaria els «nens», com deia ella, i tampoc volia sentir-li la veu.

Va anar poc per la casa de Barcelona durant els dies següents. La de Sant Sadurní es va omplir de visites i de mostres de condol. Es va fer escriure una esquela de les grosses als diaris importants. Naturalment, se'n va fer ressò la premsa local i alguna revista del món del vi. La mare havia conegut molta gent, gent important, de camisa blava abans, no feia tant de temps, amb pantalons de pana a partir de la Transició. Alguns eren els mateixos amb roba nova. En Josep Maria fullejava els àlbums de fotos al despatx que havia estat de la mare. A través de la porta ajustada li arribaven les veus de les visites al pis de sota, massa animades per a un dia d'enterrament, però lògiques tenint en compte l'edat de la difunta, que entrava en el marc de la inexorable llei de vida i feia la pèrdua més suportable per als que es quedaven. Havia necessitat fugir de les encaixades i les expressions d'afecte i refugiar-se en el silenci. Es va aturar en una de les últimes fotos. Mostrava la mare amb el Molt Honorable. Ell li parlava de tu, molt a prop, amb la naturalitat intuïtiva que tan bé dominava, com si es coneguessin de tota la vida. Es recordava d'aquell moment i de la mà del prohom agafant, persistent, l'avantbraç de la mare, mentre l'elogiava. La demo-

cràcia havia portat a la finca molts polítics a la recerca de la foto i del vot.

Un altre retrat la mostrava més jove, en blanc i negre, i presidia l'escriptori des de sempre en la percepció d'en Josep Maria. Lluïa un pentinat a l'estil Eva Perón, que ell mai li havia vist en vida, o almenys no el recordava. El cap i el mig bust una mica en diagonal respecte a l'enquadrament, a la manera de l'època, els anys quaranta, tal com es presentaven els cantants melòdics a les portades dels discos d'abans. La seva mirada d'ulls negres es perdia en algun punt per sobre del focus i més enllà, en una llunyania impostada pel fotògraf. Havia volgut somriure, però el gest lleuger dels llavis no es corresponia amb la tensió de la boca mig oberta, buscant l'aire, ni s'estenia a la calidesa de la mirada. La mare havia estat una dona guapa, d'una bellesa dura, que es va anar fent masculina a mesura que passava el temps. El blanc i negre destacava els seus llavis molsuts, a mig obrir. Hi havia hagut una Francisca Ricou dona, femenina i sensual, lliure de la càrrega de la maternitat amb què ell sempre l'havia jutjat, i es va adonar que ignorava moltes coses del seu passat.

—Està guapa aquí—va dir la Mariona, la seva germana, des de darrere. Un perfum car l'embolcallava, un de ciutat, cosmopolita i sofisticat, una mica agressiu i impropï en el lloc on eren, va pensar en Josep Maria, a la finca, dominada pels olors simples i honestos, el de la llar de foc, el de la terra i el raïm. Ella es va acostar al retrat i va començar a passar l'índex pel marc—. Devia tenir molts pretendents al poble. No va festejar amb un abans de conèixer el pare?

En Josep Maria ho recordava vagament. Tenia curiositat.

—Com va anar tot allò?

—No m'ho facis dir. No hi parava gaire atenció, la veritat. Històries del poble. Els pares no en parlaven gaire, tampoc. Totes les converses se les emportava el negoci. Les vinyes, l'anyada... En fi, què t'haig de dir, a tu?

Hi havia un retret conegut per en Josep Maria en la veu de la seva germana. Ella mai en va voler saber res, de l'empresa familiar, tot i que parava la mà cada vegada que tocava repartir beneficis. L'advocat amb el qual s'havia casat —en Josep Maria l'havia rebatejat amb el nom de Perry Mason, un personatge de telesèrie americana— havia volgut ficar cullerada en el negoci amb l'excusa dels seus coneixements legals. Ell li havia parat els peus feia temps. Ara sentia la seva veu a sota. La mà de la Mariona acariciant el retrat li va semblar un gest pervers, carregat de traïdoria.

—Mai en parlaven, de la família —va continuar ella—, del passat, de l'avi...

—No és agradable recordar que el teu propi pare et va abandonar.

—Crec que no és bo callar tant.

—A la gent no li agrada parlar de les coses tristes, Mariona. —En Josep Maria es va girar per primera vegada. En els trets de la germana hi endevinava una mica els de la mare en el retrat—. No van ser temps fàcils.

Ella va deixar de resseguir el marc.

A la imatge de la Francisca Ricou hi batejava el buit de la mirada perduda, l'enigma d'aquell somriure de cartró. Hi havia molts silencis, moltes preguntes sense resposta. Va estar temptat per un moment d'ensenyar a la germana l'estranya carta de xantatge. Era allà, al damunt de l'escriptori, engroguida i tacada pel temps i la humitat. Se la va guardar a la butxaca.

—Com era la mare? —va preguntar en Josep Maria amb espontaneïtat, més per a ell mateix que perquè la germana respongués. La Mariona ja era a la porta.

—T'espero a baix.